L-Iskola tal-Marsa tagħlaq 90 Sena

Excelsior

Anthony Caruana

Ma' kull min iltqajt din is-sena, fost ħbieb u konoxxenti li bħali jħobbu l-istorja u wisq iżjed dak kollu li għandu x'jaqsam mal-Marsa, donnu kulħadd nesa li l-iskola li tinsab fi Triq Balbi għalqet 90 sena minn meta twaqqfet. Ħassejt li għandi nagħmel dan l-artiklu fuq din il-binja storika għall-kontribut li tat fit-tkattir ta' edukazzjoni xierqa tista' tgħid lit-tfal kollha tal-Marsa u anki lil xi ftit tal-madwar.

Qabel ma nibda nixtieq nirringrazzja

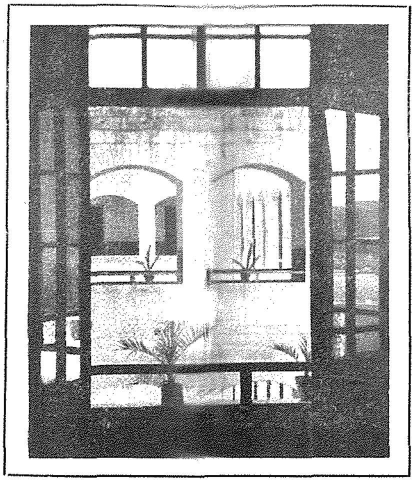

Photos — Rev. Frans Camilleri.

lis-Sur Raymond Montebello li għoġbu jgħaddili ktejjeb, anzi tnejn, li fihom sibt informazzjoni utli ħafna li turina l-bidu ta' din l-iskola. Raymond huwa wieħed mill-fundaturi tal-Għaqda Storika Kulturali Marsa u meta jkolli bżonnu dejjem jara kif jagħmel sabiex jaqdini mill-aħjar li jista' billi jislifni materjal storiku relatat mal-lokal tagħna. Dwar dan is-suġġett għaddieli dawk li bl-Ingliż insejħulhom 'School Magazines' li huma tas-sena 1955 u 1956. Dawn huma l-ewwel u t-tieni edizzjoni ta' dan il-ktejjeb u jikkommemoraw it-tletin sena mit-twaqqif tal-iskola.

Il-bidu

Il-Marsa, għall-ħabta tal-1924-1925, kienet għaddejja minn tkabbir kbir f'dak li għandu x'jaqsam mal-popolazzjoni tal-lokal. Tinsewx li fil-Marsa kienu qed jiġu joqogħdu nies minn kull kantuniera ta' Malta, saħansitra anki minn Għawdex, u dan minħabba l-pożizzjoni strateġika li għandu dan il-lokal. Infakkru wkoll li l-baħar kien l-għajxien ta' eluf ta' nies, min b'merkanzija u min mas-servizzi tal-Maestà tiegħu r-Re tal-Ingilterra li dak iż-żmien kien ir-Re Ġorġ V; in-nannu tar-Reġina Eliżabetta.

Dan wassal biex ħafna Maltin bdew joqogħdu l-Marsa bħala residenti permanenti biex ikunu viċin tal-post tax-xogħol. Maż-żmien dawn bdew jiżżewġu u bdew ġejjin ukoll it-tfal. Il-ħtieġa ta' skola diġà kienet ilha tinħass daqskemm

għaxar snin qabel eżatt inħasset il-ħtieġa li l-Marsa ssir Parroċċa. Biex inkunu preċiżi, fil-15 ta' Settembru 1924, jiġifieri s-sena skolastika 1924-1925, infetħu l-ewwel darba l-bibien għat-tfal tal-Marsa. Kienu b'kollox sitt itfal li bdew l-iskola u l-ewwel Headmistress kienet is-Sinjura Carmela Grima.

Ix-xogħol matul is-sena 1925 kompla wassal sabiex jitlestew tnax-il klassi oħra. B'hekk setgħu jiġu akkomodati tfal minn standard 1 sa 5. Fit-8 ta' Jannar tal-1925 ġiet inawgurata uffiċjalment minn Monsinjur Enrico Dandria, li dak iż-żmien kien il-Ministru tal-Edukazzjoni, flimkien mad-Direttur tal-Edukazzjoni Dr. A. Laferla. Preżenti wkoll kien hemm il-Wisq Reverendu Dun E. Cordina Perez li kien il-Kappillan tal-Ħamrun. L-iskola nqasmet fi tnejn, parti għas-subien u parti għall-bniet. Is-sezzjoni tas-subien kienet immexxija mis-Sur Rocco Farrugia u tal-bniet, kif diġà semmejna qabel, mis-Sinjura Grima.

Sena wara l-ftuħ tal-iskola, fit-12 ta' Frar 1926, ġie jżurha l-Eċċellenza tiegħu Monsinjur Arċisqof ta' Malta Don Mauro Caruana u dakinhar stagħġeb kemm it-tfal Marsin kienu ppreparati u attenti għall-istudju.

Ħaġa interessanti ħafna kienet l-arma tal-iskola. Fil-fatt kienet dik li aħna nsibu bħala l-Excelsior. Tajjeb nintebħu li fost is-simboli li hemm fiha nsibu l-għajn tat-Trinità Qaddisa, tliet stilel li qed jinżlu u jaqtgħu min-nofs l-arma u mdaħħlin ġo faxxa, ktieb li huwa attribwit għall-iskola u torċa wara l-ktieb li jfisser direzzjoni jew għajn ta' tagħlim. Nieħu l-okkażjoni biex nappella li forsi xi darba nieħdu l-pass kuraġġuż u nbiddlu xi ftit l-arma tal-Kunsill tal-Marsa biex tiġi inkorporata wkoll l-Excelsior. B'hekk ta' warajna jibqa' jkollhom rabta mal-passat u mal-istorja tal-Marsa.

Ulied Marsin li kienu jmorru f'din l-iskola

Wieħed mit-tfal illustrissimi tal-Marsa, Patri Donat Spiteri, jagħti rakkont dettaljat tal-istudju tiegħu u kif beda mill-iskola tal-Marsa. Semma' d-dixxiplina u d-drawwiet, speċjalment lil Miss Grech li kienet toqgħod għassa

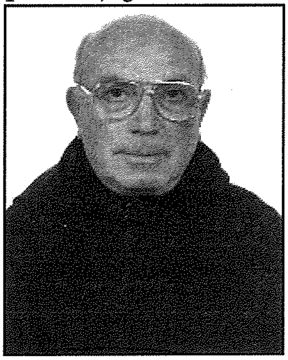

tagħhom u tiflihom minn xagħarhom sa saqajhom bl-uniformi b'kollox. Interessanti wkoll li Patri Donat jagħti dettalji ċari ta' kif kienet l-uniformi dak iż-żmien. It-tfal kienu jilbsu *jumper* blu u ċoff kbir aħmar marbut mal-għonq. Jiftakar ukoll u jfaħħar lis-Surmast u lill-Madam tal-bniet. Jirrakkonta li għalkemm is-Surmast kien qalil u aħrax, il-Madam jew Sinjora kienet twajba ħafna. Biss jgħid li t-tnejn li huma kienu benefatturi kbar tal-Marsa u saħansitra jinsisti li isimhom għandu jitnaqqax b'ittri tad-deheb fl-istorja tal-iskola tal-Marsa.

Wild illustrissimu ieħor mill-Marsa

ikompli f'paġna 136

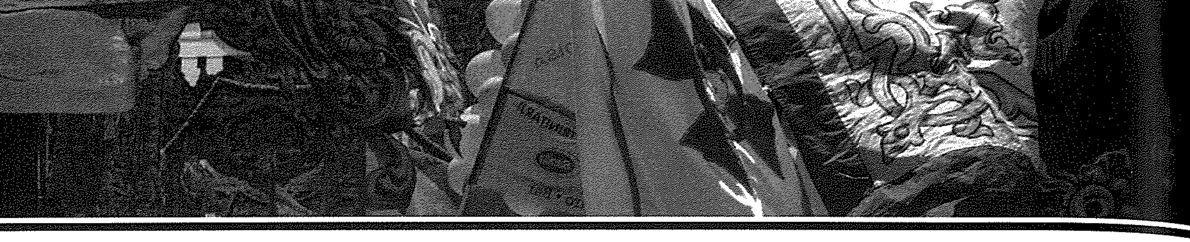

META KONT L-ISKOLA TAL-MARSA

Minn P. Donat mill-Marsa, O.F.M.Cap., S.Th.D., S.S.L.

Kollhadd isib xi haga x'ighid fuq tfulitu.

Imqar Santu Wistin, fost dak li jghidilna fuqu nnifsu fil-ktieb ckejken ta' l-"Istqarrijiet", ma jhallix barra z-zmien ta' meta kien tifel ta' l-iskola. U — haga tal-ghageb — xejn ma jghidilna hwejjeg sbieh. "Ma kontx inhobb it-taghlim u kont nobghod li nigi mgieghel bil-fors biex nitghallem... Kieku ma gejtx imgieghel, zgur li ma kont nitghallem xejn." Ma kienx ihobb l-iskola, ma kienx irid jistudja u minhabba f'hekk ... kif jistqarr hu stess ... ta' spiss kien jigi kkastigat u msawwat mit-teachers tieghu. U dan kien l-akbar Gharef tal-Knisja Santu Wistin!

Qaddis iehor fost l-akbar Ghorrief tal-Knisja hu San Girolmu. Dan ukoll, bhal sieħbu Santu Wistin, xejn ma halla ezempju sbieh ghat-tfal ta' l-iskola taghna. Sa minn ckunitu ma kinetx haga ghal qalbu li jmur l-iskola tant li, meta kien joqrob il-hin ta' l-iskola, kien imur jintefa' fuq hogor nanntu, jibki kemm jiflah, bil-hsieb li jrattbilha qalbha bid-dmugh ta' ghajnejh u jgieghlha zzommu d-dar ilok tibghatu l-iskola. Fl-iskola spiss kien jigi msawwat minhabba n-nuqqas ta' attenzjoni, imma kien jaf ukoll jahrab id-daqqa tal-bastun. "Dejjem kont nigbed idi lura biex ma nigix milqut mill-bastun." U dan kien San Girolmu, id-"*Doctor Maximus*"!

* * *

Meta nahsbu f'dawn iz-zewg bnedmin kbar, bhal nghiru ghalihom u nixtiequ nkunu bhalhom, gganti tal-gherf u aktar tal-qdusija. X'ambizzjoni! U, frattant, ma nsibu xejn li jixbahhom hlief iz-zmien ta' tfulitna. Anzi, meta bhalhom inharsu lura, forsi nindunaw li meta konna tfal ta' l-iskola, konna xi ftit aktar "bravi" minnhom.

Nghid ghalija, inhossni nikkonsla x'hin niftakar li meta kont immur l-iskola tal-Marsa, ma kontx "imqareb" daqs kemm jistqarru li kienu Santu Wistin u San Girolmu fi tfulithom. Nahseb li hawn hafna tfal ta' l-iskola li ghandhom ix-"xorti" jghidu li jixbhu lil dawn iz-zewg Qaddisin u Ghorrief kbar. Jahasra, jien inhoss li ma nistax nghid li ghandi dan l-"unur"! Min qed jaqra jaghdirni. Imma jehtieg inkun sincier fl-istqarrijiet tieghi.

L-iskola kont inhobbha, kif dejjem habbejt, u ghadni nhobb sal-lum, l-istudju u t-taghlim. Bhal [illegible] ... li fih ghall-ewwel darba mort l-iskola tal-Marsa. ... [illegible] ... ilu jkun ghalija jum ta' risq u ta' barka fil-hajja ... ilu temmejt l-istudji tieghi bl-ahhar ezami li kelli ... li fetahli t-triq ghat-taghlim li hadt ma' tul il- ... ist lura u bdew ghadkejjin minn quddiem l-ghaj- ... koll, hafna tifkiriet sbieh fuq l-ewwel jiem tieghi ... wiemel, klieb, frott, ecc. imdendlin mal-hajt tal- ... ckejken bil-ktieb tal-"*pups*" u bil-lavanja flim- ... a, it-tfal ckejknin shabi liebsin ilkoll bil-jumper ... qna... Din kienet l-uniformi taghna; konna qisna ... na gustuzi, l-aktar min kien bhali b'dik il-qatgha

huwa Dun Frans Camilleri. Dan ħalla impatt kbir fl-iskola li hu stess kien alliev tagħha. Fost il-wirt li ħalla nsibu l-innu tal-iskola li miegħu ġie wkoll addottat il-motto 'Qlub Ferħana'. Dun Frans kien persuna prominenti fil-qasam tal-poeżija f'pajjiżna u b'hekk mhix xi sorpriża li kiteb l-innu tal-iskola. Il-mużika kienet ta' Maestro Joseph Fenech. Dun Frans kien iħobb il-Marsa f'kollox. Biżżejjed ngħidu li l-innu tas-Soċjetà tagħna ħareġ mill-pinna tiegħu.

Huwa baqa' marbut ħafna mal-iskola tal-Marsa u bħala kontribuzzjoni kien jikteb diversi poeżiji u saħansitra kien ukoll b'ċerta nostalġija jieħu ritratti tal-iskola li tant kien iħobb u li tant tatu edukazzjoni mill-aqwa fi tfulitu. Kiteb ukoll rakkont fuq tfulitu fl-iskola li dam jattendi għal ħames snin u jsemmi tifkiriet ħelwin, fosthom li l-għalliema dak iż-żmien kienet tagħtihom santa għall-

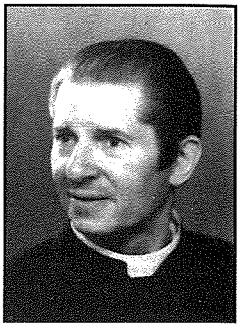

MILL-KTIEB TAT-TIFKIRIET

Fost l-isbah tifkiriet li ma jithassru qatt mill-mohh u mill-qalb tal-bniedem, l-iktar helwin u l-izjed gheziez huma dawk tat-tfulija. L-ewwel grajja ta' hajjitna, ghalkemm l-iktar imbeghdin, itegħu quddiem ghajnejna bi hwien hekk hajjin li jerggħu joissu fina l-ferh u l-hena u jgaghlu l-qalb titniehed imxennqa, imqar ghal ftit sighat, ghal dak iz-zmien sabih li qatt ma jerga' jigi.

Jekk hi haga li ma nistax ikun li nregghu hajjitna lura jew li nibdewha mill-gdid, nistghu ghalinqas nghixulha ghal drabi ohra bid-don sabih u tal-ghageb tal-memorja. Nghid ghalija, bizzejjed niltaqa' ma' habib ta' tfuliti biex inhossni rgajt sirt tifel mill-gdid; bizzejjed niltaqa', wara hafna snin, ma' wiehed minn shabi ta' l-iskola biex jiggeddu fija u jiehdu l-hajja dawk it-tifkiriet gheziez ta' l-isbah zmien ta' hajti.

Ghadni niftakar sew. Kien jum ta' ferh kbir ghalija meta missieri hadni ghall-ewwel darba l-iskola tal-Gvern tal-Marsa. U dak il-ferh kien jidher fuq wicc it-tfal kollha, ilkoll imkabbrin bil-basktijiet godda, qisna hrigna mid-dar ghall-ewwel safra, u erhielna nifthu-hom u naghlqhom il-hin kollu. Mhux li kieno jitqghu matul is-snin kollha ta' l-iskola dak il-ferh u dik il-hegga li jhossu t-tfal f'dak l-ewwel jum!

Fil-granet kollha ta' wara bqajt immur l-iskola wahdi. Ma niftakarx li missieri kellu jigi xi darb'ohra miegħi ħdalha xi rapport, ghalkemm ghadni nsib min jfakkarni li jien kont imqareb mhux hazin. It-triq mid-dar ghall-iskola kienet twila. Dak iz-zmien ma kontx nista' nifhem kif bhieki tifel li kont ma' ghab maghhom hdejna kienu jmorru l-iskola tal-Hamrun filwaqt li jien kelli mmur f'tal-Marsa. Maz-zmien sirt naf li ghal tmien passi jien kont noqghod fil-limiti tal-Marsa ghax "Via Caroni", fejn twilidt, naha wahda kienet u ghadha taghmel mal-Marsa u l-ohra mal-Hamrun. Majgenbna sew kien joqghod is-Sur Karmenu Desira, illum teacher habrieki li ghal tnax-il sena ghallem fl-iskola tal-Marsa.

Fi ftit gimghat shabi u jien konna drajna lil xulxin, drajna lit-teacher, il-klassi u l-inkwatri li kienu mdendlin fiha. Haga li ma ninsieha qatt f'hajti kienu l-hegga u l-interess kbir li hadu fina l-ewwel tliet teachers taghna li kienu kollha bniet u li kelli x-xorti nkun taht idejhom fl-ewwel snin tieghi fl-iskola. L-energija u s-sabar biex jghallmu u jhelmu lit-tfal zghar, kif konna ahna, huma doni li ma nahsibx li ssibhom malajr fit-teachers irgiel. Minn dak iz-zmien sal-lum, massens ta' gratitudni lejn dawk l-ewwel teachers tieghi, haqghu dejjem jikbru fija l-idea gholja, li trabbiet f'mohhi minn ckuniti, tal-missjoni kbira li tista' tilhaq il-mara fis-socjetà u r-rispett ghas-sess l-iehor li fih dejjem sibt min ghamilli l-gid.

Qabel il-vaganzi tal-Milied it-teacher taghna kienet taghtina santa kull wiehed. Kienet haga li ssewwidli qalbi meta xi tnejn fost l-akbar minn shabi kienu jqattghuhielha f'wicca; u dil-haga ghamluha aktar minn darba. Bejn dawk it-tnejn u l-izghar tfal tal-klassi kien hemm qabza ta' xi sitt snin. Mhux ghageb, mela, jekk ahna z-zghar konna nifirhu bis-santa filwaqt li xi whud fost il-kbar dehrilhom li ma kinux izjed tas-santa izda... tal-habiba. Minn dak iz-zmien kont diga bdejt nifhem kemm hu hazin li bejn it-tfal ta' l-istess klassi ikun hemm qabza kbira fl-età. Barra minn hafna hsarat u svantaggi ohra ghat-taghlim, ... [illegible] ... fost iz-zghar... Niftakar li meta dawn

Imma t-taghlim qatt ma kien idejjaqni, u fost kollox mill-ewwel kelli gibda kbira ghall-poezija. Ghalkemm kelli xi hmistax-il sena meta ktibt l-ewwel versi, fil-kotba ta' l-iskola minn dejjem kont inhobb naqra l-poezija qabel kollox, anki qabel nara l-istampi. Din l-imhabba ghall-poezija zdiedet tithegħeg fija meta 'l quddiem dhalt is-Seminarju fejn ghal tliet snin kien ighallimni l-Ingliz is-Sur J. P. Vassallo, illum id-Direttur ta' l-Edukazzjoni. Lis-Sur Vassallo bqajt u ghadni niftakru sal-lum ghall-mod li bih kien ifisser u japprezza l-poezija u ghas-sens ta' umorizmu li kellu — haga li l-istudenti tieghi u shabi t-teachers tas-Seminarju u tal-Kullegg "San Lwigi" ma jsibuhiex nieqsa fija.

Illum, waqt li nkun qieghed nghallem f'xi wahda mill-klassijiet li ghandi, hafna drabi jigi quddiem ghajnejja dak iz-zmien helu meta jien kont ghadni nitghallem, u f'dak il-hin inhossni mixtieq li ninzel minn hdejn il-mejda u noqghod bilqieghda fil-bankijiet magenb l-istudenti tieghi, mimlija bit-tifkiriet sbieh u gheziez ta' l-imghoddi li ghadhom ihegguni u jhennuni.

DUN FRANS CAMILLERI.

Milied u tgħidx kemm kienu jifirħu biha. Ħaġa oħra li kien iħobb kienet il-ballun u kien jieħu gost jilgħab fit-tim tal-iskola kontra timijiet ta' skejjel oħra. Fost oħrajn isemmi li Tony Nicholl, wieħed
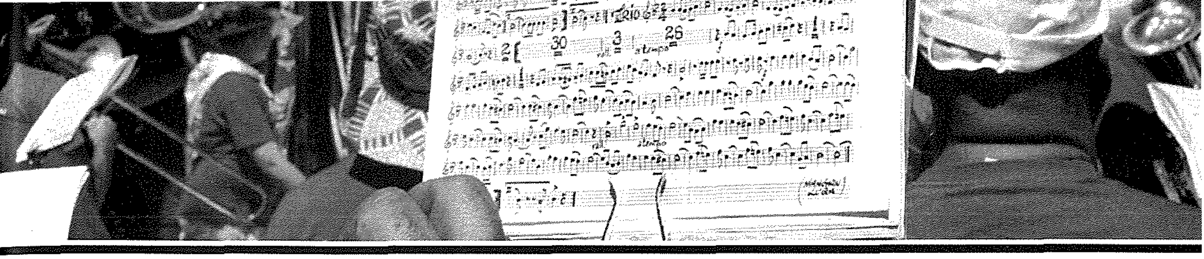
mill-aqwa plejers Maltin li qatt kien hawn, li beda l-karriera tiegħu mill-iskola tal-Marsa.

Konklużjoni

Jekk inkompli nikteb fuq l-istorja tal-iskola tal-Marsa żgur li rrid pitazz sħiħ. Nistqarr li kulma semmejt huwa biss il-bidu tagħha sabiex infakkru din il-binja li tant tħalli ġid fostna. Forsi maċ-ċentinarju tagħha nidħol ferm aktar fid-dettall milli dħalt issa u għalhekk j'Alla nerġgħu niltaqgħu...

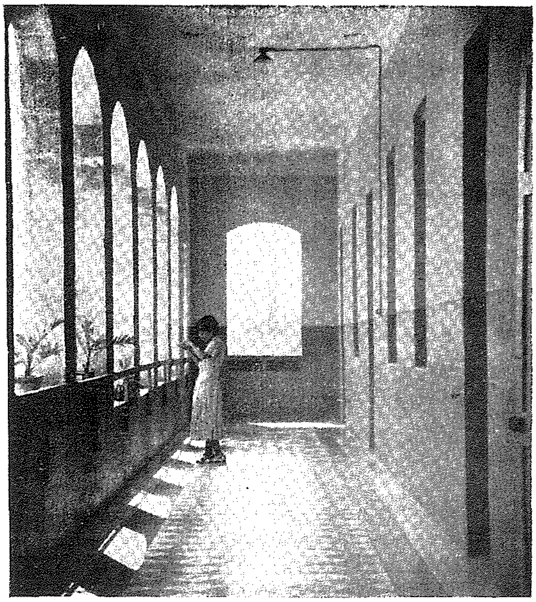

ABOVE: Senior Wing with Gothic Addolorata Chapel in the distance. This lovely view is now hidden by the Boys' School which is being built, behind our playground.

Appell Sinċier

Qabel nagħlaq nixtieq nagħmel osservazzjoni. Persuni li jinteressahom fl-oriġini u fl-istorja tal-Marsa huma ftit, ibda minni u forsi xi ftit persuni oħra li tgħoddhom fuq il-ponot tas-swaba'. Aħna għandna materjal li b'tant għożża ġbarna maż-żmien u forsi hemm xi individwi oħra li rregalawna xi dokumenti. Biss hija ħasra kbira li l-istorja miġbura hija sparpaljata. Mingħajr ma nidħol fid-dettall, ftit żmien ilu, mhux aktar minn sentejn, waslitli informazzjoni ta' telf kbir ta' materjal storiku relatat mal-Marsa. L-individwu li kellu dan il-materjal ħalliena għall-ħajja ta' dejjem u naf fiċ-ċert li kellu kwantità kbira ta' ritratti storiċi u informazzjoni dettaljata fuq il-Marsa li rnexxielu jiġbor tul kemm damet tagħtih saħħtu (kważi ħajtu kollha). Madankollu dawn intilfu għaliex ma kienx hemm interess fihom. Mur ġibhom lura issa! Ma nixtieqx li sitwazzjoni bħal din terġa' tirrepeti ruħha. Nista' naċċertakom li kif tinġabar l-istorja minn fostna l-Marsin ma tista' tinġabar mingħand ħadd.

Persuni oħra li għandhom materjal storiku donnhom ma tantx jieħdu gost jaqsmu ma' ħaddieħor dak li kisbu. Nemmen li dik il-persuna li tkun ġabret l-istorja tul iż-żmien għandha tiġi rikonoxxuta dejjem. Għalhekk l-appell sinċier tiegħi huwa li rridu nkunu aktar proattivi u nagħmlu l-kuraġġ billi npoġġu l-wirt kulturali u storiku Marsi taħt kappa waħda sabiex dawk li jiġu warajna jsibu referenza tajba.